

УДК 355.58:371.3

Т.М. Чорна, к.т.н.,
О.П. Слободян, к.т.н.,
Л.П. Нещадим,
В.А. Засць
(Національний університет харчових технологій)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ» В НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. В статті розглянуто особливості викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» при підготовці фахівців аналізі харчової промисловості.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, харчова промисловість, вища освіта.

Постановка проблеми. Нинішній рівень техногенно-екологічної безпеки України значною мірою зумовлений надмірним техногенним навантаженням на природне середовище. Промислові регіони являють собою зони з надзвичайно високим ступенем ризику виникнення аварій та катастроф техногенного походження. Так, протягом останнього часу в державі щорічно реєструється до 500 надзвичайних ситуацій техногенного походження, серед яких 23 % – транспортні аварії, 31 % – пожежі, вибухи, 4 % – аварії, пов'язані з викидом хімічно-, радіаційно-, біологічно небезпечних речовин, 10 % – аварії на електроенергетичних мережах, 18 % – аварії в комунальних системах життєзабезпечення, 13 % – аварії на очисних спорудах та ін. Крім того, в останні роки все більше ускладнюється екологічна ситуація в державі, а також постає реальна загроза виникнення стихійних лих.

Аксіома про потенційний характер небезпеки стверджує, що всі дії людини і всі компоненти середовища її мешкання, передусім технічні засоби і технології, окрім позитивних властивостей і

Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти

результатів, здатні генерувати небезпечні чинники. Будь-які інші позитивні дії або результати неодмінно будуть супроводжуватися виникненням нової потенційної небезпеки або навіть і групи небезпек. Виходячи з аксіоми, вважають, що абсолютної безпеки не буває. Завжди існує деякий залишковий ризик виникнення небезпеки, а з іншого боку, безпечним буде такий рівень небезпеки, яким на даний час, при досягнутому рівні наукового та економічного розвитку можлива згода. Отже, науково-технічний прогрес, підвищуючи ефективність виробництва, призводить до ускладнення технічних систем, інтенсифікації трудових процесів і висуває високі вимоги до організації трудової діяльності людини.

Таким чином, існуючі природні, техногенні, соціальні й політичні джерела небезпек становлять потенційну загрозу здоров'ю і життю людей. Щоб створити безпечні умови життя і діяльності людини, потрібні знання, які навчать її формувати світогляд, приймати адекватні рішення у відповідних життєвих ситуаціях і запобігати небезпечним проявам життя. Відповідно важливим завданням вищої школи є формування в майбутніх спеціалістів та інженерних кадрів свідомого і відповідального ставлення до питань особистої безпеки і безпеки оточуючих, належна підготовка з питань захисту населення, оскільки рівень безпеки суспільства значною мірою визначається саме якістю освіти в даній сфері.

Мета статті – показати особливості викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» в Національному університеті харчових технологій (НУХТ), розкрити зміст, структуру і послідовність її вивчення із врахуванням специфіки професійної діяльності майбутніх фахівців у сфері харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу. В Україні безпека життєдіяльності населення, безпека і захист господарських об'єктів і національного надбання держави від дії небезпечних та шкідливих факторів – це частина державної політики, національної безпеки і розбудови держави. Загальні завдання та основні напрямки роботи у сфері техногенно-екологічної безпеки визначаються законодавством з питань цивільного захисту, промислової безпеки та охорони праці, охорони навколишнього природного середовища,

Секція 5. Формування екологічного світогляду культури безпеки та здоров'я

оборони здоров'я, законодавством у сфері національної безпеки та оборони [3,5].

Нинішні студенти – це майбутні інженерно-технічні працівники, керівники підприємств, установ, організацій, керівники місцевих і центральних органів державної влади. Тому підготовка студентів з питань безпеки життєдіяльності має формувати у майбутніх спеціалістів вміння застосовувати знання як до подальшого навчання в інших дисциплінах проблем захисту людини від небезпек, так і для забезпечення індивідуального і колективного захисту в побуті й на виробництві [4]. Таким вимогам має відповідати насамперед зміст навчально-методичних матеріалів дисципліни «Безпека життєдіяльності» (БЖД).

Завданнями освіти з безпеки життєдіяльності у вищому навчальному закладі є:

- формування культури людини щодо безпеки, її відповідних моральних цінностей, поглядів, поведінки тощо;
- забезпечення певного стану захищеності людини шляхом формування необхідних знань та вмінь реагування на надзвичайні ситуації природного, техногенного, екологічного, соціального характеру;
- формування правильної соціальної позиції щодо власної безпеки, мотивація безпечної поведінки в побуті, на виробництві.

Слід зазначити, що «Безпека життєдіяльності» не вирішує спеціальних проблем безпеки. Це прерогатива спеціальних дисциплін (галузевої безпеки праці, електробезпеки, ядерної, пожежної, космічної тощо). Вона має на меті забезпечити загальну грамотність у сфері безпеки, є науково-методичним фундаментом для всіх без винятку спеціальних дисциплін. Людина, яка володіє знаннями з безпеки життєдіяльності, свідомо небезпек, не нашкодить іншій людині, здатна грамотно діяти в умовах небезпеки. «Безпека життєдіяльності» – не тільки засіб особистого захисту, це захист особистості, суспільства і держави.

На сьогоднішній день головними нормативними документами, що регламентують порядок планування та викладання дисциплін, пов'язаних з безпекою, є накази Міністерства освіти

Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти

України від 2 грудня 1998 р. № 420 «Про вдосконалення навчання з охорони праці й безпеки життєдіяльності у вищих закладах України», спільний наказ міністра освіти України та начальника штабу – заступника начальника Цивільної оборони України № 182/200 від 20.06.1995 «Про викладання дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільна оборона», а також «Порядок здійснення підготовки населення на підприємствах, в установах та організаціях до дій при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», затверджений наказом № 97 від 23.04.2001 року Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, погоджений із МОН України та «Положення про функціональну підсистему «Освіта і наука України» єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру», яке затверджене наказом МОН України № 27 від 17.01.2002 року, а також спільний наказ МОН, МНС та Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України» від 21.10.2010 р. № 969/922/216 [2].

У Національному університеті харчових технологій, який готує майбутніх інженерів-технологів, інженерів-механіків, енергетиків, економістів та інших фахівців для харчової промисловості, вивчення зазначеної дисципліни здійснюється на першому курсі. І це є логічно обґрунтованим, оскільки «Безпека життєдіяльності» – дисципліна, яка формує у студентів загальне розуміння необхідності вивчення циклу наук, пов'язаних з безпекою людини у повсякденному житті, на виробництві, формує вміння уникати небезпеки, приймати правильні рішення відносно поведінки в ситуації, що є небезпечною для життя.

При вивченні курсу «Безпека життєдіяльності» враховується насиченість території України промисловими підприємствами, особливості екологічної обстановки, а також профіль НУХТ як навчального закладу, що випускає спеціалістів для харчової промисловості.

Секція 5. Формування екологічного світогляду культури безпеки та здоров'я

Відомо, що значна частина підприємств харчової промисловості може бути віднесена до потенційно небезпечних об'єктів. Серед основних факторів, що впливають на збільшення масштабу наслідків надзвичайних ситуацій, слід відзначити рівень технічного стану підприємств, концентрацію виробництва та населення у великих промислових містах, прорахунки та недоліки в розміщенні виробництва, організацію потенційно небезпечної діяльності в зонах можливих катастроф природного характеру. У ряді випадків аварії супроводжуються вибухами, пожежами, зараженням довкілля небезпечними речовинами і можуть мати катастрофічні наслідки [1].

Так, наприклад, ряд підприємств харчової і переробної промисловості (м'ясокомбінати, молокозаводи, пивзаводи) використовують в своїй діяльності сильнодіючі отруйні речовини – аміак, хлор, мінеральні кислоти. Для безперебійної роботи підприємств необхідний запас зазначених речовин зберігається у спеціальних місткостях, не виключена у будь-який час можливість руйнування яких з викидом СДОР. Все це обумовлює необхідність ознайомлення майбутніх спеціалістів з властивостями небезпечних хімічних речовин, поняттям про зону хімічного зараження, основами поведінки під час хімічно небезпечної аварії.

Крім того, у зв'язку з аварією на ЧАЕС на території деяких районів України склалась складна радіаційна обстановка. Сучасний стан радіаційного забруднення територій, де виробляється сировина і харчові продукти, потребує поглибленого вивчення проблем радіаційного захисту, відповідної підготовки випускників НУХТ.

Актуальність захисту харчової продукції від радіоактивних і хімічних отруйних речовин обумовлюється тим, що із зараженими продуктами та водою дані сполуки можуть потрапити в організм людини і викликати небезпечні захворювання та ураження.

Таким чином, постійний контроль всіх видів харчової продукції – не тільки професійний, але і моральний обов'язок випускників НУХТ. Для грамотного його проведення фахівець повинен

**Проблеми гуманізації навчання та виховання
у вищому закладі освіти**

володіти відповідними знаннями з основ хімічної, радіаційної безпеки тощо.

В НУХТ кафедрою безпеки життєдіяльності розроблена і впроваджена навчальна програма «Безпека життєдіяльності» для підготовки бакалаврів економічних, технологічних та механічних спеціальностей, яка відповідає типовій програмі дисципліни.

Підготовка бакалаврів з дисципліни «Безпека життєдіяльності» в НУХТ здійснюється за 54-годинною програмою, зокрема 24 навчальні години – аудиторне навантаження (8 годин лекційних і 16 годин практичних занять), 30 годин – самостійна робота.

Курс «Безпека життєдіяльності» охоплює два розділи: теоретичні основи безпеки життєдіяльності і аналіз небезпек, які виникають в процесі життя і діяльності людини, та породжених ними наслідків.

Програма дисципліни «Безпека життєдіяльності» передбачає вивчення питань:

- організація та управління безпекою життєдіяльності;
- класифікація небезпечних та шкідливих факторів, поняття ризику;
- техногенні небезпеки;
- небезпеки радіаційного походження;
- хімічні і біологічні небезпеки;
- соціально-політичні небезпеки.

На практичних заняттях студенти закріплюють теоретичні знання, одержані на лекціях, а також формують практичні навички дозиметричного контролю, в тому числі радіометричного контролю сировини, напівфабрикатів і готової продукції, та основ прогнозування аварій з викидом сильнодіючих отруйних речовин в навколишнє середовище (табл. 1).

Розподіл навчального матеріалу
практичних занять з дисципліни
«Безпека життєдіяльності»

№ п/п	Тема заняття	Обсяг аудиторного навантажен- ня, год
1	Визначення сумарної дози іонізуючого випромінювання, отриманої людиною	4
2	Визначення радіаційного фону (рівня радіації) та ступеня радіоактивного забруднення різних об'єктів	4
3	Визначення поверхневого забруднення β -випромінюючими радіонуклідами різних предметів та активності радіонуклідів у продуктах харчування, воді, сировині	4
4	Прогнозування хімічної обстановки при аваріях з викидом СДОР на підприємствах харчової промисловості	4

Висновки. Таким чином, курс «Безпека життєдіяльності» формує у майбутніх фахівців знання і вміння стосовно створення безпечних умов діяльності і життя, сприяє опануванню принципів гармонійного розвитку особистості і сталого розвитку суспільства.

Введення дисципліни БЖД є актуальним та своєчасним. В НУХТ розроблені навчально-методичні матеріали, удосконалюється методика викладання дисципліни з використанням сучасних досягнень науки і техніки. Університет має наукову і викладацьку базу, котра забезпечує високий рівень підготовки студентів з безпеки життєдіяльності суспільства і окремої людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / за ред. М.П. Купчика, М.М. Яцюка. – К. – К.: НУХТ, 2004. – 371 с.
2. Питання державного регулювання викладання у ВНЗ дисципліни «Безпека життєдіяльності», «Охорона праці» та «Циві-

**Проблеми гуманізації навчання та виховання
у вищому закладі освіти**

льний захист» / Запорожець О.І., Русаловський А.В., Заплітний В.М., Халмурадов Б.Д. // *Безпека життєдіяльності*. – 2007. – №11. – С. 11–13.

3. Кобилянський О.В. Проблеми підготовки спеціалістів у безпеці життєдіяльності у вищих навчальних закладах // Інформаційне наукове видання матеріалів міжнародної наукової практичної конференції «Гуманізм та освіта-2006». <http://conf.vstu.vinnica.ua>

4. Кузнецов В.О., Мухін В.В., Буров О.Ю та ін. Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини» // Інформаційний вісник «Вища освіта». – К.: Видавництво науково-методичного центру вищої освіти МОНУ, 2001. – № 6. – С. 6–17.

5. Осипенко С.І., Селіванов С.Є. Формування компетентності спеціалістів в галузі безпеки життєдіяльності // *Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика: Збірник наукових праць 10-ї міжнародної науково-методичної конференції*. – Том II. – Київ: Центр учбової літератури, 2011. – С. 489–494.

Чорная Т.Н., Слободян О.П., Нещадим Л.П., Заец В.А.
Особенности преподавания дисциплины «Безопасность жизнедеятельности» в Национальном университете пищевых технологий

Аннотация. В статье рассмотрены особенности преподавания дисциплины «Безопасность жизнедеятельности» при подготовке специалистов отрасли пищевой промышленности.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, пищевая промышленность, высшее образование.

Chorna T.M., Slobodyan O.P., Neschadym L.P., Zaets V.A.
Features of teaching of discipline «Safety of vital functions» in the National university of food technologies

Annotation. In the article the features of teaching of discipline are considered «Safety of vital functions» at preparation of specialists in industry of food industry.

Keywords: safety of vital functions, food industry, higher education.